

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Київ, МАУП, 27 жовтня 2006 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”)

Становлення і розвиток української державності: Матеріали Всеукр.
С76 наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 27 жовт. 2006 р. — К.: ДП «Вид. дім
«Персонал», 2008. — 408 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-972-7

У пропонованому збірнику подано статті учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43

ISBN 978-966-608-972-7

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

ЗМІСТ

Щокін Г. В. <i>Вітальне слово</i>	6	Утвенко В. В. <i>Фіскальна політика Гетьманату за правління Кирила Розумовського</i>	73
Головатий М. Ф. <i>Етнічна ідентифікація українства: чому вона потрібна</i>	7	Омельчук В. В. <i>Механізм інтеграції національних меншин та їх особливості</i>	79
Яременко В. В. <i>Розмисел з примруженим оком про українську державну залежну незалежність або незалежну залежність</i>	15	Вознюк П. Ф. <i>Іноземний геополітичний лобізм в Україні</i>	91
Шилов Ю. О. <i>Найперша у світі державність і походження українського козацтва</i>	21	Пиріг П. В. <i>До питання про становлення Української державності під час визвольної війни українського народу середини XVII ст.</i>	100
Прилуцький Р. Б. <i>Про роль права у становленні української державності</i>	37	Омельчук В. В., Омельчук М. В. <i>Державна політика Гетьманату щодо інституційного забезпечення судової реформи 1760–1763 років</i>	110
Сацький П. В. <i>Економічна частина договорів, підписаних у Брест-Литовську, і статус Української Народної Республіки як держави на міжнародній арені</i>	48	Доманський В. А. <i>Щодо захисту Української держави і суспільства від катаклізмів та надзвичайних ситуацій (організаційно-правовий аспект)</i>	118
Мищак І. М. <i>Механізми державного підпорядкування і радянізації Західної України в 1939–1941 рр.: політико-правовий аспект</i>	56	Наумов В. Л. <i>Права людини у контексті конституційних засад інформаційних відносин в Україні</i>	121
Тимофієнко Л. П. <i>Актуальні проблеми управління інтелектуальною власністю в контексті приєднання України до СОТ</i>	63	Солдатенко В. В. <i>Інвестиційно-інноваційна модель — шляд до зростання економіки України</i>	126
Бадунь Г., Марценюк Н., Славінський А. <i>Політична опозиція в Україні після президентських виборів 2004 року: від інаугурації Президента України Віктора Ющенка до відставки уряду Юлії Тимошенко</i>	66	Базась М. Ф., Левочко М. Т. <i>Особливості взаємодії моделі і моделювання в економічній освіті</i> ..	134
		Малютін І. А. <i>Провідна роль держави у превалюванні моральних принципів у праві</i>	138
		Данішевський Г. В. <i>Ринкові відносини і національні інтереси</i>	142

ЕТНІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСТВА: ЧОМУ ВОНА ПОТРІБНА

Становлення і розвиток української державності, с. 7–14

Етнічна ідентифікація — це отожднення себе з групою осіб певної національності. І якщо комусь не хочеться (за будь-яких обставин) отожднювати себе — він цього не хоче, боїться, стидиться, — то це зовсім не означає, що велика етнічна община, образно кажучи, не може ставити питання прямо: хто в домі господар.

Щоб не спрощувати цю досить складну і доленосу для сучасної України проблему, її треба розглядати ґрунтовно, фактологічно і, зрозуміло, в контексті суспільних відносин новітньої України, ситуації дня сучасного. Інакше чітко проглядатиметься безпредметність, примітивізм нашого дослідження. Якщо бути щирими і максимально об'єктивними, то слід визнати, що не тільки за етнічним складом влади (її основних гілок і місцевих органів влади), пріоритетами в політиці, соціальній, духовній та інших сферах, але здебільше за станом і місцем в національно-державному утворенні, яким є держава Україна, домінуючого, титульного етносу — українства, сучасна Україна ще не є Українською державою. Висхідним, від чого беруть початок процеси, що унеможливають повноцінне становлення національної Української держави, є майже тотальний етноцид українства. Тут можна

умовно виокремити три головні етноциди: економічний, лінгвістичний та інтелектуальний, або духовний.

Економічний етноцид

Питання етнічної самоідентифікації особливо відчутно постає у двох основних площинах. У пізнавальній (духовно-моральній, психологічній) і життєво-практичній. Остання є вирішальною. Тобто етнічна самоідентифікація ніколи не протікає в суто духовно-моральному плані, а переважно відбувається в процесі трудової, громадської, політичної діяльності, спілкування, у тому числі на побутовому рівні. Це означає, що проголошення державності, прийняття Конституції, основних законодавчих актів, визнання і прийняття як аксіом основних зовнішніх атрибутів національної держави — Герб, Прапор, Гімн, грошова одиниця тощо — це лише основи, передумови етнічної самоідентифікації. Без питання про власність (кому вона належить) така самоідентифікація залишається лише мрією, гіпотетичною. Власність — це не лише приватизовані чи націоналізовані не корінним, не титульним етносом в Україні підприємства та установи (подивіться, хто у нас мільйонери і мільярдери), це передусім природні багатства — земля, родовища,

водойми, енергетичні ресурси. Оскільки перерозподіл власності йде від малого до великого, то спочатку відбувається мала приватизація, а завершується все, що стосується матеріальних засад життя держави, питаннями енергоресурсів і землі. Нині, на шістнадцятому році формування ринкових відносин, ми в Україні впритул підійшли до питання: кому належатиме найбільше багатство народу — земля? Надій на те, що її матиме український народ-трудівник, який жив на цій землі і нею годувався мільйони років поспіль, майже нема, а от торгівля землею поза всілякими законами фактично вже йде. На жаль, титульний етнос держави — український народ — до цього процесу не має аж ніякого відношення. То яка ж це етнічна ідентифікація?

Український етнос вистояв і вцілів на власній землі попри великої кількості не лише фізичних спроб його знищення, а й у процесі численних етнічних дисперсизацій, тобто відокремлення від первинного етносу порівняно невеликих етнічних груп і розселення їх на позаетнічних територіях. Українство вистояло і в процесі примусових міграцій на власній території — здебільше шляхом переселення із Заходу на Схід і Південь України, на Кубань, в Казахстан та ін. Звичайно, ці процеси не були безболісними, бо їх негативні наслідки маємо у сучасному житті українського соціуму. Але до сьогодні відірвати українство від власної землі не вдавалося нікому. Дбаймо, щоб цю землю у нас не відібрали тепер, бо це єдине, що ми можемо залишити у спадок своїм дітям.

Економічний етноцид — це і демографічна ситуація, яку називають не інакше, як катастрофою, бо всі демографічні розрахунки щодо населення Україні в найближчі десять

років є суцільно невтішними. Вони різняться хіба що прогнозованою кількістю населення, яке в середньому до 2017 р. має зменшитися на 17 млн (А. Толстоухов, “Сегодня”, 7 жовтня 2006 р.). Такі ж дані наводить і Інститут демографічних та соціальних досліджень НАН України (те саме джерело).

Основні причини демографічної кризи — висока смертність і низька народжуваність. Обидві причини зумовлені низьким рівнем життя, а загалом — відсутністю хоч якоюсь мірою продуманої, цілеспрямованої соціальної політики. У всякому разі ще М. С. Хрущов дав з 1956 р. людям яке-не-яке житло і харч та отримав один із найвищих сплесків народжуваності.

Чому демографічна криза слугує прискоренню етноциду? Тому що національна держава ніколи не стане національною, допоки корінний, титульний етнос не буде не лише переважати кількісно інші, а й кількісно постійно приростатиме, збільшуватиметься як основа продуктивності праці, економіки. Інші ж етноси, невеликі етнічні меншини фактично мають зливатися, співпрацювати з титульним етносом в інтересах національної держави, не втрачаючи при цьому, зрозуміло, власних відмінностей та особливостей.

Економічна ідентифікація — це і геополітичний вибір держави: куди йдемо, з ким інтегруємось, як живуть наші співвітчизники в інших землях і краях.

У власній державі постійно і все активніше впроваджується думка про природний, мовляв, територіальний розподіл України на Захід, Схід, Центр, Південь. До численних малообґрунтованих розвідок, як спроб виправдати такий надуманий поділ України на дві різних, умовних Украї-

ни — західну і східну, при цьому, нині додаються все нові й нові “аргументи”. Так, Д. Табачник стверджує, що “українське суспільство формувалося не інакше як двокультурний, біполярний регіон”. І далі він зазначає таке: “Тому треба говорити, що у нас є, по суті, дві культури, два субетноси, що становлять українську націю” (“Профіль”, № 38 (157), 26 вересня 2006 р.). Отак! Українську націю складають український і російський субетноси. У такому разі не зрозуміло, що таке нація, етнос: усе скинуто в одну купу. Може, треба пам’ятати інше: як і під ким жив століттями той же український субетнос, не звинувачуючи при цьому справді великий російський субетнос.

В умовах інтенсивної глобалізації все інтенсивніше стали вестися дискусії навколо проблеми об’єднання Європи, створення Євросоюзу. Існує багато прихильників такого єднання, однак не менше і противників цього утворення. Що ж реально відбувається? Практично створюється система держав, що сповна нагадує колишній СРСР. Тобто вибудовується система, що повністю нагадуватиме тоталітарне утворення.

Європа ніколи не була і не може стати єдиною, хіба що в ній можуть об’єднатися романо-германські народи, тобто держави, в яких такі народи переважають. Але в Європі багато слов’янських народів, які, на відміну від німецького практицизму, несуть у собі, як основну домінанту суспільного, соціального розвитку, духовність, а не практицизм, ліберальний матеріалізм.

Отже, створення Євросоюзу можливе лише як штучне об’єднання з метою протистояти американському глобалізму, не інакше. А тому об’єднання Європи, якщо і можливе, то передусім як об’єднання багаторів-

неве, багатоступеневе: об’єднуються слов’яни східні, західні, південні і лише потім може відбутись об’єднання Європи як такої. Це об’єктивна реальність, оскільки слов’янський етнос є найбільшим у Європі — понад 300 млн людей. Іншими словами, об’єднання Європи можливе лише за такою послідовністю: етнос, суперетнос, надетнос. Це, до того ж, процес довготривалий, складний, який має підтвердити ту неспростовну істину, що спасіння світу і досягнення максимально необхідної злагоди, порозуміння між народами у багатополарності, що ґрунтується на етнічних ознаках і особливостях великих народів. Найімовірніше, що у майбутньому багатополарний світ концентруватиметься навколо Китаю, Індії, США, Росії, Японії, Європи. Штучно, силовими методами і засобами таке єднання видається абсолютно неможливим, це хибний шлях. Про це треба пам’ятати тоді, коли ми вирішуємо, в яку Європу, а не куди, ми йдемо.

Лінгвістичний етноцид

Найгострішим у цьому етноциді було і залишається мовне питання, хоча тут є й інші, принципового характеру складові.

Українська мова не лише є однією з найдавніших, вона входить до першої двадцятки найпоширеніших і найбагатших за словниковим складом мов світу. Проголосити українську мову державною — це півсправи, треба її по-справжньому зробити державною.

Хто і в який спосіб має забезпечити статус української мови як основної засади національної державності? Найточніше з цього приводу, як на нашу думку, висловився наш видатний співвітчизник Іван Франко. Він вважав, що на сторожі рідної мови

мають стояти власна школа, власна церква і власна преса.

Давайте далі зробимо свої аналітичні розвідки за нашим геніальним попередником. Отже, потрібна власна школа. Йдеться в цілому про освіту, оскільки неосвічена нація ніколи не може і не створить власної держави, навіть примусово, зі зброєю в руках. Поставимо питання принципово: чи є система освіти України національною за змістом і формою? Безумовно, ні, як і ніколи не була. Намагалася і намагається такою бути, але все-таки не була.

Освіта і наука України об'єктивно не можуть існувати, а розвиватися — і поготів з тієї основної причини, що держава виділяє для цього мізерні кошти. Якщо в бюджеті 2006 р. на освіту планувалося витратити 11 %, то у проекті бюджету на 2007 р. закладено лише 4,4 %.

Сучасна система освіти, і особливо вищої, за змістом, характером і особливостями її здобуття не просто не задовольняє особистість і суспільство, а й гальмує суспільний розвиток. За умов інтенсивного накопичення знань, прискорення темпів інформатизації суспільства, все більшої потреби його інноваційного розвитку освіта стає не просто потребою особи, а обов'язковою складовою всього життя людини. У ситуації, коли Міністерство освіти і науки (МОН), його керівник С. Ніколаєнко твердять, що в Україні багато вузів і їх треба скоротити до 120–150, їм би знати, що у Німеччині нині, одночасно з роботою, навчається до 40 % дорослого населення, у США — до 60 %, в Японії ставлять завдання дати вищу освіту всьому дорослому населенню. Звісно, за державний кошт в Україні таку освітню політику не зреалізуєш. Тому ще більш незрозумілою є політика МОН по відношенню до так званих приват-

них вузів, або вузів недержавної форми власності, зокрема до найбільшого з таких вузів в Україні — МАУП.

Освітній етноцид має й іншу складову — брак національної свідомості й відповідальності за розвиток освіти, який демонструє “вищий” освітній орган України — Міністерство освіти і науки. Замість того, скажімо, щоб руйнувати існуючу систему освіти МОН, воюючи з окремими вузами, як, наприклад, МАУП, його міністр мав би задуматися і спробувати вплинути на ті процеси, що справді ведуть освіту в Україні до загибелі.

1. Передусім потрібна фінансова підтримка освіти з боку держави. Якщо за кошти держбюджету у 2005/2006 навчальному році готувалося 57 % загальної кількості студентів у вузах III–IV рівнів акредитації, то в цьому році — лише 34,2 %. Тобто за рік освіта в Україні стала недержавною на 22,8 %. Державні вузи відмовляються від держзамовлення, бо не можуть набрати студентів. І не тому, що такою є демографічна ситуація, як постійно стверджує пан Ніколаєнко, а тому, що через брак робочих місць вища школа (за державний кошт, за наші з вами податки!) випускає безробітних з вищою освітою.

2. Пан Ніколаєнко наполягає, що духовність, мовляв, це добре, але передусім треба підносити сьогодні математику, фізику, природничі науки (“Сільські вісті”, 10 жовтня 2006 р.). Тут же він наводить дані про те, що три мільйони українців працюють за кордоном, а в Україні нині один мільйон безробітних (очевидно, з вищою освітою, бо загальний показник явно вищий). Можливо, за такої ситуації МОН України справді має об'єктивно розглянути питання, які ж фахівці реально потрібні Україні сьогодні та які будуть потрібні завтра. Та ще бажано подбати про заці-

кавленість підприємців, бізнесу у підготовці фахівців.

3. Надто набридли міністерські філософствування про корупцію в освіті, яка чомусь бачиться не в майже узаконених хабарах при вступі до вузів чи тисячах розклеєних по місту із вказівкою вартості послуг оголошеннях щодо підготовки дипломних, курсових та інших робіт (їдь, бери, веди до суду!), а в боротьбі передусім з приватними вузами, яких в Україні лише 14 % загальної кількості вузів та й студентів у них нині десь 10–12 % загальної кількості у країні. З ким же війна, пане міністр, з вітряками?

Щоб якомога точніше та делікатніше розглянути питання місця церкви в самоідентифікації етносу, треба насамперед вести мову про взаємини церкви і держави. Якими б складними вони не були, та головним чином це стосунки матеріального і духовного світу. Надуманий, штучний антагонізм держави і церкви ще з початку ХХ ст. і фактично до його закінчення не тільки завдав величезної суспільної шкоди, але й така політика не витримала випробування часом через свою позаприродність. Бо як би держава (формальна влада) не організовувала життя спільноти, маємо постійно пам'ятати, що внутрішня духовна свобода людини — це головна умова розвитку. Якщо держава (влада) у той чи інший спосіб не сприяє реалізації такої свободи, то народ дистанціюється від влади, втрачає повагу і довіру до неї.

Про те, що державно-церковні відносини в Україні розвиваються в цілому позитивно, свідчить багато фактів. Так, одним з перших у незалежній Україні був Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” (квітень 1991 р.). За роки новітньої України більш ніж удвічі зросла релігійна мережа: від 13 до 32 тис.

релігійних організацій. Можна подати до цього статистику духовних центрів, управлінь, місій і братств, фондів, кількості церковних споруд — динаміка суспільно позитивна. Це, однак, зовсім не означає, що абсолютно врегульованим є питання “церкви і політики”, або питання місця і ролі у суспільному житті так званих нетрадиційних релігій. За усієї делікатності цих питань вони мають більш послідовно врегульовуватися державою відповідно до Конституції та норм права.

Зрозуміло, що церква завжди шукала і шукає не лише діалогу з державою (владою), а й відповідної підтримки, водночас підтримуючи державу та дбаючи про її авторитет. Держава теж має постійно підтримувати церкву бодай тому, що церква передусім опікується саме морально-духовним вихованням людини, дбає про гармонію душі і серця. І хоча ідеального синтезу позицій держави і церкви досягти навряд чи можливо, держава має усвідомлювати, що церква перебирає на себе велику, складну функцію формування людської душі. Держава має пам'ятати, що її найперша турбота — це економічний розвиток (умови життя людей), який може бути ефективним лише тоді, коли розподіл прибутків є максимально морально справедливим. От і виходить, що держава будує храми, а церква створює потрібний стан душі.

Врешті, конкретна церква зберігає цінності кожного окремого народу, бо у кожного з них є власна історія, цінності, культура. І саме ці цінності йдуть попереду так званих загальнолюдських, філософського рівня, цінностей. Втрачаючи національні цінності, етнос втрачає і державу, можливість її розбудувати, зміцнити.

Підсумовуючи викладене, варто акцентувати увагу на такому. Релі-

гія — це не лише приватна справа кожної окремо взятої людини, як десятиліттями стверджувала комуністична ідеологія. Це те ж саме, що не можна бути трошки християнином, мусульманином чи будь-ким у житті, у будь-якій сфері людської діяльності. А коли так, то жодна з релігій, церков не має ніяких підстав проголосувати про свою якусь винятковість, а держава, у свою чергу, зобов'язана створити умови для вільного волевиявлення кожної людини у сфері релігії. Це складно та дуже важливо для суспільної толерантності, демократії, однак іншого варіанта просто не існує.

З пресою (за І. Франко) в сучасній Україні все зрозуміло і просто. Основні телеканали України давно не є українськими, а їх власники окрім бізнесового інтересу ніякого іншого не мають, оскільки не мають ні етнічного, ні духовного відношення до українства. Це Суркіс і Медведчук — “Інтер”, Пінчук — “ICTV”, “Новий канал”, “СТБ”, Роднянський і Лаудер — “1+1” — перелік можна продовжувати, але до українства, його долі він не матиме аж ніякого відношення.

Духовний етноцид

Усі, хто боїться справжньої ідентифікації українства, використовують у своїй політиці передусім мовне питання і територіальне. Це два основних аспекти спекуляцій, розпалювання суперечностей і непорозумінь. Ми ж повинні не забувати, що українство як велику спільність людей вирізняють і висувають на домінуючі позиції в національній державі куди більш вагомі аргументи. Це спорідненість за історичним походженням (етногенезом), рисами матеріальної і духовної культури, звичаями, традиціями та ін. Саме завдя-

ки цьому українство, хоча в багатьох випадках і кидало свою родову етноплаценту, свою етнооікумену, створювало етнокультурні ореоли далеко поза межами України, не поривало, однак, зв'язків з Батьківщиною не стільки в територіальному її визначенні, скільки в духовно-моральному. Отож для сьогодинського українства чи не найпринциповішими є ті серйозні трансформації, що відбулись останнім часом саме в духовній сфері і пов'язані із суспільною мораллю. Практично за рік до своєї смерті відомий український вчений — лікар, літератор, громадський діяч М. Амосов писав: “Дуже важливим є падіння моралі. Вона і за Рад (колишнього СРСР. — М. Г.) не була високою, оскільки не було віри в Бога, та все ж люди відчували відповідальність перед товаришами по роботі, суспільством, навіть перед батьківщиною та ідеєю комунізму. Тепер ідеологія змінилася. Кажуть: в основі — особистість, а колектив та ідеї — дріб'язок. Це означає — роби, що хочеш, хапай, де можна... Культ тваринного егоїзму. Хоча багато хто оголосив, що повірив у Бога, але поки що це тільки декларації, а не гальма поведінки”. Дуже влучне спостереження.

У сучасній ситуації українського соціуму чи ненагальнішою є проблема етнічної самоідентифікації українців як в самій Україні, так і поза її межами. Без ототожнення, уподібнення кожним українцем самого себе з певною (саме українською) етнічною групою українське суспільство ніколи не стане цілісним, єдиним соціальним організмом. Штучно, лише за власним бажанням не завжди людина має бажання, змогу, потребу відповісти на питання “Хто я є?”, оскільки внутрішня душевна потреба такої самоідентифікації постає мож-

ливою лише за умов, коли до цього її спонукає суспільство, держава. Саме держава має створити належні умови для безперервного, послідовного розвитку етносу, що творить власну державу, та згуртування навколо нього інших етносів, які такої державності на території даної країни об'єктивно не мали і не мають можливості утворити. Такі етноси як невеликі етнічні меншини, у свою чергу, можуть продуктивно існувати лише за умови, що вони максимально сприятимуть утворенню держави титульним етносом. Це і має бути висхідним принципом формування та реалізації національної політики в новітній Україні.

Щоб максимально сприяти етнічній ідентифікації українців, необхідно не просто дбати про їхні знання, усвідомлення власної історії, мови, культури, традицій та ін. Кожен з нас, особливо молоді люди, повинен мати відповідну етнічну свідомість, без якої немає цілісного етносу. Зрозуміло, що сформувати таку свідомість в українства на тлі мовної невизначеності і політичних спекуляцій, окупації ЗМІ неукраїнськими силами та етносами — утопічне сподівання.

Неповага, невігластво щодо наших національних ідеалів, святинь, видатних співвітчизників-попередників нині досягли безмежності. Вражає не лише, скажімо, кількість брутальних висловлювань, оцінок, трактувань нашого минулого та його героїв у засобах масової інформації, а й безкарність, безвідповідальність усіх, хто елементарно паплюжить те, що є святим для кожного свідомого українця. Так, варто було О. Бузині в черговий раз облили брудом тепер уже видатного українського філософа Григорія Сковороду ("Сегодня", 20 вересня 2006 р.), бо раніше він це робив з

Т. Шевченком, Л. Українкою, як в жодному з українських видань не з'явилося бодай маленького спростування бузинівських знущань над світлим образом Г. Сковороди.

На завершення розвідки щодо проблем нашої етнічної самоідентифікації об'єктивно постає риторичне і сакраментальне питання: що робити? А справді, що робити нам усім — великій, древній та унікальній нації на шістнадцятому році свого національного державного становлення, коли, власне, ще немає ні української влади, ні Української держави. Для відповіді на це одвічне питання доречно навести, бодай, точку зору справжнього Українця — Івана Багряного, сторіччя якого нещодавно вшанувалось і в МАУП у формі круглого столу за участю видатних українських літераторів, публіцистів, громадських діячів — Василя Яременка, Валерія Шевчука, Олександра Шугая, Миколи Шудрі, Олега Черногуза, Галини Сагач, Валерія Кунова та ін.

Іван Багряний писав: "Щоб здобути незалежність великій чисельно нації, треба, щоб вона того хотіла, і треба, щоб за ту незалежність боролися не маленькі політичні групки, а великі мільйони народу, нації, свідомої себе й своїх національних інтересів (підкреслено нами. — М.Г.). Але якщо такої нації нема, якщо вона обернена в "дике поле", має мертву національну душу, то перед таким фактом треба б тільки повіситися...". Песимістично? Значною мірою так. Але ж у І. Багряного є й такі слова: "І тоді, коли визвольна боротьба українського народу завершиться тріумфом, — а вона таки завершиться тріумфом, бо ми здібні об'єднуватися проти наступу ворога в суцільний національний фронт, — тоді ми самі, ті з нас, хто лишиться живий після ве-

ликих майбутніх боїв, з гордістю згадаємо ці скорпіонячі роки біди й поневірянь, в яких ми все-таки не зломимися". Дожити б до тих хвилин. А треба.

І ще таке насамкінець.

Перше. Великі надії на потужну розбудову Української держави з початку проголошення незалежності покладалися на національну еліту. Та поступово вони не справдилися, а нині майже склалася взагалі парадоксальна ситуація: держава фактично знаходиться в опозиції до власної еліти. Це легко довести та усвідомити, якщо проаналізувати етнічний склад вищих і регіональних органів влади, керівництво засобами культури, інформації.

Друге. Мова та історична пам'ять — це головне, що має зберегти і розвинути на новому етапі життя свідома нація для своєї ідентифікації. Але зробити це самотужки, без підтримки держави нація ніколи не зможе. У сучасній Україні, де Українська нація фактично знаходиться в опозиції до власної державності, це взагалі зробити неможливо.

Третє. Лише глибоко свідомі й соціально активні народи гідні своєї власної держави.

Відтак, підсумок все більш поглиблених етноцидів, про які йшлося, може бути надто сумний і важкопрогнозований — від занепаду окремих найближчих поколінь українців до втрати державної незалежності.